

Vanja Tallas – Kanteleensoittaja kahden musiikkikulttuurin murroksessa

Arja Kastinen

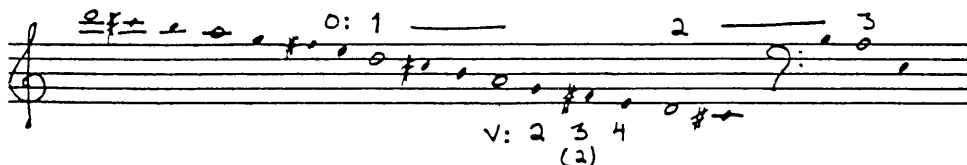
Vanja Tallas syntyi Suojärvellä 1876. Karjala oli tuolloin idän ja lännen kulttuurien kohtaamispaikka. Eristyneissä karjalaiskylissä oli säilynyt vanha runo- laulu, itkuvirret ja sointupohjaiseen improvisaatioon perustuva yhdysasentoinen kanteleensoitto huomattavasti pidempään kuin muualla Suomessa. Läntisen kult- tuurin leviämistä myös syrjäseuduille edisti mm. kansakoulujen perustaminen 1800-luvun lopulla.

Vanja Tallas kuului nuoruudessaan ns. Suojärven hyvälistöön. Hänen isänsä oli paikkakunnan rikkaimpia ja vaikutusvaltaisimpia miehiä, joka matkusteli sekä idässä että lännessä. Vanja Tallas oli myös ensimmäisten oppilaiden joukossa Suojärven kansakoulun alettua toimintansa 1887.

Sivistyneistöön kuuluessaan, Tallas tutustui jo lapsena uusiin tuuliin musiikis- sakin – heillä oli kotona mm. gramofoni ja flyygeli. Kanteleensoittajana Tallas hallitsi kaksi tyyliä: vanhemman yhdysasentoisesta ja uudemman eroasentoisesta. Eroasentoisella tyylillä (kanteleen lyhyt sivu itseään vasten vasemalla kädellä soittaen sointusäestystä ja oikealla melodiana) hän soitti, säesti ja sävelsi säkeis- tömuotoisia lauluja – mm. sävelmän "Karjalani rahvas" hän sävelsi Alli-tyttärensä syntymäpäivänä.

Yhdysasentoisesta kanteleensoittotyylin hän opetti seitsemän vuotiaana mat- kimalla suojärveläistä Jegor Vilgaa, joka työskenteli Tallaksen kotitalossa. Tuol- loin hän rakensi itselleen kanteleen, jossa oli seitsemän jouhikieltä. Myöhemmin hänellä oli 12-kielinen ja lopulta 24-kielinen kauppakannel.

Yhdysasentoisesta kanteleensoittotyylissä kantele on lyhyt sivu soittajaa lä- hinnä ja sormia pidetään lomittain. Koska ei ole erikseen säestävää kättä ja me- lodiakättä, myös soitettu musiikki on enimmäkseen sointikudosta, josta on vaikea eritellä, mikä on melodiana ja mikä säestystä. Yhdysasentoisella tyylillä soitetut sävelmät olivat usein kirkonkellojen soittoa kuvaavia tai tanssisävelmiä, kuten ri- patska. Myös Tallas soitti vastaavia sävelmiä viime vuosisadan tyylin mukaisesti. A.O.Väisäsen muistiinpanojen mukaan v. 1917 Tallaksen sormitus yhdysasentoi- sella tyylillä oli seuraava (v=vasen käsi, o=oikea käsi, 1=peukalo, 2=etusormi jne.):

Siviiliammattinsa – liikemies/kauppias – ohessa Tallas harrasti aktiivisesti musiikin tekemistä. Hän sävelsi ja sanoitti lauluja, esiintyi paikallisissa tilaisuuksissa ja kiersi soittomatkoilla myös muualla Suomessa. Esimerkiksi Kalevalan riemu-
vuonna 1935 hän esiintyi Helsingin Messuhalliin järjestetyn riemujuhlanäyttelyn kanteleensoitto- ja runolaulutuokioissa kahden muun kanteleensoittajan – Antero Vornasen ja Antti Rantosen – sekä kolmen laulajanaisen – Domna Huovisen, Ogoi Määräsen ja Oksenja Mäkiselän – kanssa. Radiossa Tallas esiintyi useita kertoja. Radion pikalevyille Tallaksen soittoa tallennettiin vuosina 1935, 1936 ja 1949. Jouko Tolonen haastatteli Tallasta radioon vuonna 1949. Ohjelmassa Tallas soitti kanteleen lisäksi myös kaksirivistä haitaria.

Vuonna 1910 tapahtuneen konkurssin ja muiden yhteensattumien summana Tallaksen vakavaraisuus järkkäi. Ennen talvisotaa vuonna 1939 Tallas muutti Turkuun ortodoksisen seurakunnan isännöitsijäksi. Turussa asuessaan Tallas jatkoi julkisia esiintymisiä Suojärven tapaan. Vielä Helsingin Olympialaisten yhteyteen suunniteltiin Tallaksen esiintymistä, mutta hän ehti kuolla 18.7.1952.

Tallaksen *Maanitus*

Tallaksen yhdysasentoiseen soittotyylisiin perehtyäkseni analysoin seuraavassa Tallaksen soittamaa *Maanitusta* toisintoineen. Tutustuttuani A.O.Väisäsen muistiinpanoihin ja nuotinnoksiin, huomioni kiinnittyi erityisesti kahteen seikkaan: kenttänuotinnosten ja julkaistun nuotinnoksen eroihin (kenttänuotinnokseen on merkitty enemmän Tallaksen soitossa esiintyneitä vaihtoehtoja) sekä Väisäsen huomautukseen, ettei Tallaksen soitossa esiinny muuntelua. Muuntelun väitetty olemattomuus tuntui erityisen kiinnostavalta seikalta – pidetäänhän muuntelua ja improvisaatiota olennaisesti karjalaiseen, yhdysasentoiseen kanteleensoittoon kuuluvana tyylipiirteinä.

Oletettu ristiriita johtuu mitä ilmeisemmin siitä, että Väisänen käyttää muuntelu –sanaa samassa merkityksessä kuin allekirjoittanut sanaa improvisaatio. Tässä analyysissä käytän improvisaatio ja muuntelu –käsitteitä seuraavissa merkityksissä: *improvisaatio* tarkoittaa uusien sävelkulkujen keksimistä väljän muotokäsityksen sisällä ja *muuntelu* suhteellisen vakiintuneen muotokäsityksen sisällä tapahtuvaa pienempimuotoista melodista ja rytmistä vaihtelua.

Käytössäni on ollut *Maanituksen* kolme eri nauhoitusversiota: Tampereen kansanperinteen laitokselta Ala-Könnin arkistosta nauhoituksia vuosilta 1936 ja 1949 (A-K 374 – kyseiset nauhat ovat luultavasti kopioita pikalevyäänityksistä) ja *Maanitus* -versio Jouko Tolosen tekemästä haastattelusta yleisradioon vuodelta 1949. Vuodelta 1936 olevassa äänityksessä Tallas soittaa *Maanituksen* neljä kertaa peräkkäin, vuoden 1949 (A-K 374) äänityksessä kaksi kertaa peräkkäin ja radionauhoituksessa kerran. Oma nuotinnokseni on vuoden 1936 äänityksen ensimmäisestä kerrasta. Säkeiden vertailua helpottaakseni olen tehnyt paradigmaattisen nuotinnoksen, jossa samat säkeet kirjoitetaan päällekkäin.

Maanitus I. sripatskaa.

Suojärvi, Kuikkaniemi.
Vanja Trofimov.

Väisänen, Ka 177 (prl. 58, e-n).

The image shows a musical score for a piece titled 'Maanitus I. sripatskaa.' The score is written on seven staves of music. The first staff begins with a tempo marking of quarter note = 132. The music is in 2/4 time and features a complex rhythmic pattern with many eighth and sixteenth notes. There are several measures with triplets and other rhythmic markings. The score ends with a double bar line and a final chord.

Nuottiesimerkki 1. A.O.Väisänen nuotinnos Tallaksen Maanituksesta (Suomen kansan sävelmiä. Viides jakso. Kantele- ja jouhikkosävelmiä.)

Nuotinnoksessani olen halunnut luopua tahtiviivoista, sillä hahmotan sävelmän ennemminkin säkeinä kuin tahteina. Lisäksi säkeiden alut ja loput sijoittuvat mielestäni eri paikkoihin kuin Väisänen nuotinnoksessaan antaa ymmärtää. Myös sävelmän rytmikka on mielestäni monimutkaisempaa kuin pelkästään kahdeksas- tai kuudestoistaosia. Useissa kohdin esimerkiksi kahden kahdeksasosan kuvio lähenee triolia, jossa kaksi ensimmäistä iskua on sidottu: ~ Merkitsen kyseisen rytmin nuottikuvaan seuraavasti (Bengtsson 1980, 304):

The image shows a musical notation example of a triplet. It consists of three eighth notes beamed together, with a '3' above them and a tilde symbol (~) above the first note. An arrow points to the right from the end of the triplet.

Sävelmän loppupuolella rytmityypissä ensimmäisen iskun voi hahmottaa hieman kahdeksasosaa pitempänä, mutta koko kuvio on silti 1/4 -mittainen. Kyseisen rytmin merkitsen näin:

Oikean käden peukalolla soitetut sävelet ovat selvästi muita voimakkaampia ja koska ne ovat myös säveltasoiltaan soitetuista sävelistä korkeimpia, ne jäävät kuulokuvassa päällimmäisinä soimaan. Peukalolla soitetut painolliset sävelet merkitsen aksentilla < . Peukaiosävelen erikoista asemaa korostaa vielä se seik-

ka, että se soitetaan usein takapotkuiskulle. Tämä antaa sävelmälle erityisen rytmik-kään ja "tanssittavan" sävyn.

Nuottikuvassa neljänneksi viimeisen rivin rytmikka on erittäin mielenkiintoinen. Kyseisen säkeen puolivälissä rytmi muuttuu tilapäisesti kolmi-iskuseksi, jossa painottuvat ensimmäinen ja toinen isku. Puolinuotilla merkitsemäni sävel a ja seuraava 1/4-nuotilla merkitty a ovat kestoltaan hieman täsmällisiä iskuja pidemmät. Kyseisten sävelten jälkeen merkitseen pisteet sulkuihin.

Lisäksi sävelmän kokonaistempo kiihtyy loppua kohden. Jos Tallas soittaa samassa nauhoituksessa sävelmän useampaan kertaan, hän aloittaa kunkin version rauhallisesti kiihdyttäen loppua kohden. Tempon kiihtymistä osoittaakseni merkitsein metronomilukemia sävelmän eri kohtiin nuotinnoksen yläpuolelle.

Kävi ilmi, että *Maanitusta* soittaessaan Tallas ei improvisoi. Hänellä on selkeä kuva *Maanituksen* rakenteesta, sillä sävelmä toistuu kaikissa toisintoissaan melkein samanlaisena. Sen sijaan muuntelua kyllä tapahtuu niin, että Tallas lisää tai vähentää *Maanituksen* eri toisintoissa joidenkin säkeiden iskualoja. Sävelkuvioiden sisäisiä muutoksia tai muutoksia säveltasoissa ei mainittavasti tapahdu. Muutokset iskualojen määrässä merkitsin numeroin kyseessä olevan nuotinnoksen yläpuolelle.

Paljaat numerot viittaavat vuoden 1936 äänitykseen, ympyröidyt numerot vuoden 1949 (A-K 374) äänitykseen ja neliössä sijaitsevat numerot vuoden 1949 radiohaastattelunauhoitukseen. Muuntelua tapahtuu siis säkeissä a, c ja g. Vaikuttaa siltä, että nopeita kuudestoistaosakuvioita toistava c-säe on vapaa-mittaisin - muuntelua tapahtuu kolmen iskualan rajoissa. Sen sijaan säkeet b, d, e ja f toistuvat aina saman mittaisina.

Ilmeisesti Tallas sijoittui soittajana kahden musiikkikulttuurin murroksessa siihen vaiheeseen, että hän omaksui vanhasta soittotyylisestä soittotekniikan, sävelkulkua ja muuntelun mahdollisuuden, mutta hän ei enää omaksunut vanhempaan kerrostumaan kuuluvaa improvisaatiota, joka voi tuottaa tuntikausien sävelmälailua. Luovuutensa hän purki uuden musiikkikulttuurin mukaiseen sävellystyöhön.

FFT-sarja-analyysi

Karjalaisten kantelesävelmien nuottikuva ja soitetun musiikin kuulokuva ovat usein selvässä ristiriidassa keskenään. Käytössä olevan tavan mukaan nuotteihin merkitään vain ne sävelet, jotka kullakin hetkellä näpätään soimaan. Koska soittotyylin mukaisesti kieliä ei sammuteta, kuulokuva on enemmän sointikudosta kuin yksittäisiä säveliä. Voimakkaan sormen ansiosta esille nousevat pääasiassa vain oikean käden peukalon soittamat korkeat sävelet.

Kielien sammuttamattomuus voimistaa resonansseja. Värähtelevän kielen aikaansaama sävel koostuu suuresta määrästä ääneksiä (= osasävel tai yläsävel). Ääneksistä johtuen kielten välistä resonanssia ilmenee paljon otaksuttua enemmän. Kun pelkästään yhden sävelen aikaansaamat äänekset aiheuttavat reso-

Nuottiesimerkki 2. Paradigmaattinen nuottinnoitus Maanituksesta v.1936

The musical score is handwritten and consists of 14 staves. Each staff is labeled with a letter and a measure count:

- Staff 1: **a** d=n.126
- Staff 2: **b₁** d=n.126
- Staff 3: **b₂** d=n.126
- Staff 4: **b₂** d=n.126
- Staff 5: **c** d=n.132
- Staff 6: **c₁** d=n.132
- Staff 7: **c₂** d=n.138
- Staff 8: **c₂** d=n.138
- Staff 9: **d** d=n.138
- Staff 10: **d** d=n.138
- Staff 11: **e** d=n.144
- Staff 12: **f** d=n.144
- Staff 13: **f** d=n.144
- Staff 14: **f₁** d=n.144

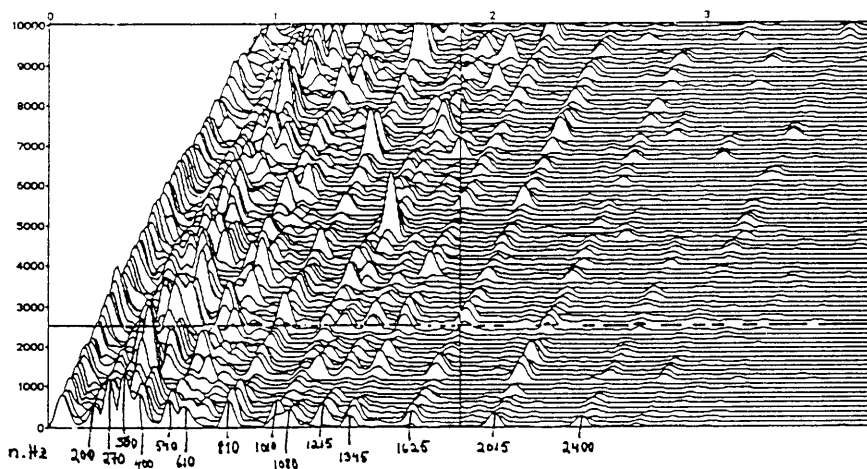
Performance markings include "alkaa kättä" at the beginning of the first staff, "+1 koko säe" above the second staff, and circled "-1" symbols above the fifth, sixth, seventh, and fourteenth staves. The notation features various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests.

nanssia myös muissa kielissä ja niiden ääneksissä, on vaikutus moninkertainen esim. kyseisessä kantelemusiikissa, jossa samalla kertaa saatetaan soimaan useita ääneryhmiä. Oletan, että kyseisen kantelemusiikin soittajille on ollut tärkeämpää kokonaisuus – kanteleen soinnin ja –soiton luoma sävelmaailma – kuin yksittäiset sävelet.

Ikaalisten Soitintutkimuskeskuksessa tutustuin Rauno Niemisen ohjauksessa DI Raimo Toivosen kehittämään ISA (Intelligent Speeds Analyser) –äänianalyysi-järjestelmään ja siihen sisältyvään Fast Fourier Transform (FFT) –analyysiin. Fourier-analyysillä saadaan esille ne äänekset, joista sävel koostuu. FFT-sarja-analyysillä pystytään havainnollistamaan kielen jälkisointi ja soivat äänekset. Analyysin spektrisarja muodostuu yksittäisistä spektreistä, joita on otettu 100 ms:n välein. Sarjan alla on kyseisen analyysin nuotinnos. Kuva on kolmiulotteinen, jossa pysty akseli kuvaa äänen voimakkuutta (dB), vaak akseli äänen taajuutta (Hz) ja syvyys suuntaan kulkeva linja kuvaa aikaa. Kuvan alapuolelle merkittämäni herzarivot ovat likiarvoja niiden pienen muuttuvuuden takia. Soitettujen sävelten eli perusäänestien taajuudet ovat n. 200–550 herzin välillä ja osäänekset sijoittuvat siis näiden arvojen yläpuolelle. Olen taulukoinut kussakin näytteessä näkyvät äänekset siten, että taulukon vasemmassa reunassa pysty akselin suuntaisesti ovat perusäänekset. Vaaka akselin suuntaisesti olen merkinnyt osäänekset – ensin järjestysluvun, sitten taajuuslukeman likiarvona. Oktaaviaiama merkintänä käytän seuraavaa: pieni oktaavi = 3, yksiviivainen oktaavi = 4, kaksiviivainen oktaavi = 5 jne.

FFT-sarja-analyysi on nuottikuvaa havainnollisempi osoittaessaan, kuinka kyseinen musiikki on katkeamatonta sävelvirtaa ja kuinka paljon siinä soi mukana ääneksiä. Seuraavassa esimerkkianalyysi Tallaksen *Maanituksen* (radiohaastatteluversion 1949) alusta.

FFT –sarja I

	Hz	n. 610 Hz	n. 670 Hz	n. 720 Hz	n. 810 Hz	n.1010 Hz	n.1080 Hz
G3	n. 201	3. - n.608			4. - n. 806	5. - n. 1013	
A3							
H3							
C4	n. 271				3. - n. 812		4. - n. 1087
D4	n. 298	2. - n. 606					
E4	n. 333		2. - n.670			3. - n. 1005	
F4	n. 359			2. - n. 718			3. - n. 1086
G4	n. 405				2. - n. 812		
A4	n. 450						
C5	n. 543						2. - n. 1087

	Hz	n.1215 Hz	n.1345 Hz	n.1625 Hz	n.2010 Hz	n.2170 Hz	n.2433 Hz	n.2700 Hz
G3	n. 201	6. - n. 1216			10. - n. 2018			
A3								
H3								
C4	n. 271		5. - n. 1355	6. - n. 1626				
D4	n. 298							
E4	n. 333		4. - n. 1332					
F4	n. 359							
G4	n. 405	3. - n. 1217		4. - n. 1621	5. - n. 2025		6. - n. 2433	
A4	n. 450		3. - n. 1350					
C5	n. 543			3. - n. 1628		4. - n. 2172		5. - n. 2715

Lähteet

Painamattomat lähteet:

Tallas, Alli: Vanja Tallaksen jäämistöä, yksityinen materiaali.

Väisänen, A.O: A.O. Väisänen kenttämuistiinpanoja, 1917 ja 1925. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto.

Painetut lähteet:

Bengtsson, Ingmar: "Men je förstår int' me på däm da prickar!" Om att uppteckna folkmusik. Folkmusikboken, toim. Ling, Jan; Ramsten, Märta; Ternhag, Gunnar. Tukholma: Bokförlaget Prisma1980.

Jahnel, Franz: Manual of Guitar Technology. The History and Technology of Plucked String Instruments. Verlag Das Musikinstrument Frankfurt am Main 1981. (Osittainen suomennos: Pölkki, Jyrki; Nieminen, Rauno. Ikaalisten Soitintutkimuskeskus.)

Jääskinen, Arvo: Suojärven kansakoululaitoksen vaihteita. Suojärvi II, toim. Pelkonen, Lauri. Pieksämäki 1966.

Nieminen, Rauno: Sähköakustiikkaa kitaristeille. Soitintutkimuskeskus. Ikaalinen 1992.

Suomi, Kari: Johdatusta puheen akustiikkaan. Logopedian ja fonetiikan laitoksen julkaisuja n:o 4, Oulun yliopisto. Oulu 1990.
Väisänen, A.O: Suomen kansan sävelmiä. Viides jakso. Kantele- ja jouhikkosävelmiä. Helsinki 1928.
Väisänen, A.O: Runonlaulua Kalevalan riemujuhliilla. Musiikkitieto 3, 1935.

Äänitteet:

Tolonen, Jouko: Vanja Tallaksen haastattelu radioon 1949.
Tampereen yliopisto. Kansanperinteen laitos. Ala-Könnin äänitearkisto. Kopioita Vanja Tallaksen kanteleensoitosta. A-K 374.
Suomalaista kansanmusiikkia 3. Kantele. SKSLP 3, toim. Asplund, Anneli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Kyseisellä levyllä julkaistu Tallaksen Maanitus on kopio pikalevyäänityksestä vuodelta 1936.)